

YEVRIPIDNING NASR ASARLARI TAHLILI

Abdurashidova Nilufar

Annotatsiya: Ushbu maqolada qadimgi yunon dramaturgiyasining yirik vakili Yevripidning asarlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil etiladi. Uning tragediyalarida inson psixologiyasi, erkinlik va taqdir muammolari, shuningdek mifologik syujetlar bilan insoniy hissiyotlar o'rtasidagi ziddiyat markaziy o'rin tutishi ko'rsatib o'tilgan. Maqolada dramaturgning badiiy usuli, personajlar tizimi va qadimgi teatr an'analari doirasidagi o'rni ham muhokama qilingan.

Annotation: This article provides a scientific analysis of the works of Euripides, a major representative of ancient Greek dramaturgy. It examines how human psychology, the themes of freedom and fate, and the conflict between mythological plots and human emotions occupy a central place in his tragedies. The article also discusses the playwright's artistic method, the system of characters, and his place within the tradition of ancient theatre.

Kalit so'zlar: Yevripid, yunon tragediyasi, dramaturgy tahlili, psixologizm, mifologiya, insonparvar.

Qadimgi yunon adabiyotining dramaturgiya sohasi jahon madaniyati tarixida o'chmas iz qoldirgan. Ushbu merosning eng yorqin siymolaridan biri miloddan avvalgi V asrda ijod etgan Yevripiddir. U Afsunt va Sofokl bilan birga yunon tragediyasining «uchlik toji»ni tashkil etadi, biroq ular orasida o'z individualligi bilan ajralib turadi: uning asarlarida insonga bo'lgan qiziqish, his-tuyg'ular tasviri va ijtimoiy masalalar yanada kuchli ko'rinadi. Yevripid o'z zamonasida turli bahslarga sabab bo'lgan, Aristofan uni hajviy asarlarida tanqid ostiga olgan, biroq zamondoshlari va keyingi avlodlar uning ijodini oliy baholaganlar. Masalan, uning taxminan 18 ta tragediyasi to'liq holda bizgacha yetib kelgan - bu yunon dramaturglarining barchasi orasida eng ko'p saqlanib qolgan meros hisoblanadi. Ushbu fakt o'zi da dramaturgning ahamiyatini yorqin ifodalaydi.

Yevripid tragediyalarining eng muhim xususiyatlaridan biri-ular markazida turuvchi insonning ruhiy holati va ichki ziddiyatlarining teran tasvirlanishidir. Afsunt va Sofokl asarlarida qahramon ko'pincha taqdir va ilohiy irodaning qo'lida bo'lsa, Yevripid qahramonlari o'z his-tuyg'ulari, aqli va irodalari bilan kurashadi. Bu holat asarlarning zamonaviy kitobxonga ham tushunarli va yaqin bo'lishini ta'minlaydi.

Dramaturgning asarlarida ayollar obrazi alohida e'tiborga loyiqdir. Medea, Fedra, Hekuba, Alkestida kabi qahramonlar nafaqat ikkinchi darajali personajlar sifatida emas, balki asarning harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat antik teatr an'anasi uchun juda innovatsion yondashuv edi, chunki ayollar rolidagi erkak aktyor tragediyaning eng og'ir yukini ko'tarar edi [1, B-12]Yevripid mifologik syujetlarni o'z davri ijtimoiy va falsafiy muammolari bilan chambarchas bog'lagan. Siyosiy kurash, urush adolatsizligi,

qulchilik muammosi kabi masalalar uning tragediyalarida ramziy shaklda, ammo aniq shaklda ko'tariladi. Bu jihat uning ijodini shunchaki mif qayta hikoyasi sifatida emas, balki yuksak ijtimoiy fikr ifodasi sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. "Medea" (miloddan avvalgi 431-yil) Yevripidning eng mashhur va eng ko'p tadqiq etilgan asarlaridan biridir. Asarda Kolxida malikasi Medeaning Yason tomonidan tashlab ketilishi va bunga javoban o'z farzandlarini o'ldirishi tasvirlanadi. Ushbu syujet tashqi ko'rinishda dahshatli bo'lsa-da, dramaturg uni psixologik mantiq nuqtai nazaridan ishonchliroq ko'rsatishga harakat qilgan [2, B-78]. Medea obrazi zamirida ikkita kuchli his-tuyg'u - ona muhabbati va kuchli alamzadalik - o'rtasidagi kurash yotadi. Yevripid bu kurashni yuzaki emas, balki qahramon monologlari orqali batafsil ochib beradi. Aynan shu jihat «Medea» asarini qadimgi dramaturgiyaning psixologik realizm nuqtai nazaridan eng takomillashgan namunalaridan biri sifatida baholash imkonini beradi. Asarda Medea madaniy va ijtimoiy «begona» sifatida ham taqdim etiladi: u yunon jamiyatida chet el malikasi bo'lib, qonuniy himoyadan mahrum. Bu holat uning qarorlarini faqat shaxsiy intiqom emas, balki tizimli adolatsizlikka qarshi isyon sifatida ham talqin qilish imkonini beradi. Bunday ko'p qatlamli talqin Yevripid dramaturgiyasining eng qimmatli tomoni hisoblanadi [3, B-145]

"Gippolit" (miloddan avvalgi 428-yil) asarida Fedra va Gippolit o'rtasidagi fojiali to'qnashuv tasvirlanadi. Bu asarda ham psixologik tahlil markaziy o'rin tutadi: Fedra o'zini iste'mol qiluvchi tuyg'ulardan qutilolmaydi, Gippolit esa poklikka ortiqcha berilib, hayotning murakkabligini tan olmaydi. Ikkala xatoning fojiali yakuni inson kamchiliklari tabiati haqida falsafiy savol tug'diradi [4, B-34].

"Alkestida" (miloddan avvalgi 438-yil) esa Yevripidning bizgacha yetib kelgan eng qadimgi asaridir. Asarda Admeta uchun o'limga borishga rozi bo'lgan sodiq xotin Alkestida obrazi ulug'lanadi. Gerkulesning Alkestidani o'limdan qaytarib kelishi esa asarga yorug' yakunni bag'ishlaydi. Biroq tadqiqotchilar bu asarni faqat «xushbaxt yakunli tragediya» deb ta'riflamaydi - unda o'lim va fido bo'lish mavzusi jiddiy falsafiy yukni ko'taradi.

Ushbu asarlarda Yevripid inson erkinligi va taqdir o'rtasidagi azaliy ziddiyatni turli burchakdan ko'rsatadi. Uning qahramon qahramonlari na mutlaq g'olib, na mutlaq yengiluvchi - ular insoniy qarama-qarshiliklar girdobida qolgan shaxslar. Bu jihat Yevripid tragediyalarini qadimgi dunyo miqyosida eng insoniy asar sifatida baholashga asos beradi.

Yevripid antik dramaturgiyaning faqat bir vakili emas — u o'z davri uchun ulkan intellektual burilish nuqtasini ifodalaydi. Uning asarlarida mifologik an'ana va ratsional insoniy tafakkur o'rtasidagi munosabat yangi bosqichga ko'tarilgan. Qahramon endi faqat ilohiy irodaning vositasi emas, balki o'z irodasi, his-tuyg'ulari va tanlovlari bilan kurashuvchi shaxsga aylanadi.

Uning ta'siri antik davrdan chiqib, Uyg'onish davri dramaturglari, XVII asr klassitsistlari va hatto zamonaviy teatr rejissyorlariga qadar yetib borgan. Yevripid asarlarining psixologik teranligi, ijtimoiy mohiyati va badiiy yaxlitligi ularni hozirgi kunda ham dolzarb va o'qib-o'rganishga sazovor qiladi [5, B-201].

Xulosa qilib aytganda, Yevripid ijodini o'rganish nafaqat yunon madaniyatini, balki umuminsoniy adabiy meros va dramaturgiya tarixini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Uning asarlari bugungi kunda ham sahnada qo'yilayotgani — bu dramaturgning vaqt sinovidan o'tgan abadiy ahamiyatini yaqqol tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Katz, M. A. Perspectives on the study of ancient drama. — New York: Oxford University Press, 1994.
2. Morwood, J. The plays of Euripides. — Bristol: Bristol Classical Press, 2002.
3. Foley, H. P. Female acts in Greek tragedy. — Princeton: Princeton University Press, 2001.
4. Collard, C. Euripides. — Oxford: Oxford University Press, 1981.
5. Segal, C. Euripides and the poetics of sorrow: art, gender, and commemoration in Alcestis, Hippolytus, and Hecuba. — Durham: Duke University Press, 1993.